

Романюк Інна

Науковий керівник – Альошина О. А., кандидат історичних наук, доцент

СУТНІСТЬ ЛЮБОВІ У ФІЛОСОФСЬКО-МІФОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ

Статтю присвячено осмисленню проблемі любові в епоху античності. В роботі зроблено аналіз та порівняння поглядів на любов філософами тієї епохи. Також у статті представлено осмислення любові як антропологічного явища та показано сенс цієї проблеми та її вплив на життя людей.

Ключові слова: *любов, ерос, філія, міф, філософія*

This article is devoted to understanding the problem of love in antiquity. In this paper was done the analysis and comparison of views on love by philosophers of that era. Also, this article presents reflection of love as an anthropological phenomenon and shows the meaning of the problem and how it impacts on people's lives.

Key words: *love, eros, filial, myth, philosophy*

Тільки в любові і завдяки любові людина стає людиною. Без любові вона є неповноцінною істотою, позбавленою справжнього життя, здатності діяти ефективно, розуміти інших і саму себе. Прагнення до співіснування в любові закорінене ще в глибинах людського етосу. В античності постає перед нами тілесна любов, яка добре виражена у давньогрецькій міфології. Ерос античності – так називається любов того часу, але це не просто любов, а пристрасна закоханість. У ній самовідданість поєднується з жагою володіння улюбленою істотою, або якимось об'єктом духовності, схилення перед ним. Любов хоча і близька людині, але водночас достатньо невідома, таємнича цінність. Дослідження феномена любові в філософсько-міфологічному аспекті набуває актуальності завдяки проблемам любовних стосунків та розумінню людиною любові як сенсу життя. Важливо розглянути спільні і відмінні риси розуміння любові філософами того часу і зрозуміти її вплив на людину.

Мета роботи полягає у тому, щоб дослідити, яким чином любов відображалася в житті людини та її світосприйнятті.

Любов може відноситися до різних почуттів, станів, починаючи із загального задоволення до інтенсивного тяжіння. Про любов говорили багато філософів античності, зокрема Платон та Арістотель, які осмислювали любов, а конкретніше ерос на-самперед як духовне сходження, а також прихильник гедонізму Епікур.

Людина – центральний об'єкт філософії, тому тема людської любові, взята у всій її широті, повинна бути однією з провідних у філософських міркуваннях. Любов тлумачиться як порив, потяг, натхнення, як стимул до творчості в різних галузях, що включає особистісне і суспільно значуще, інтимне, таємниче і разом з тим відкрите, те що шукає і претендує.

Важливо відзначити те, що міфологія – антропоморфічна. У міфології люди, не знаючи законів природи, пояснювали явища поверхово, зв'язуючи їх аналогічно зі своїми відносинами і властивостями. Створювався надприродний світ, тобто боги, демони і т. д. І навіть якщо ці створіння зовні не схожі на людей, вони все одно думають, говорять і діють як люди, які керуються людськими мотивами. Це однозначний антропоморфізм [10, с. 78].

У Давній Греції була міфологізована і любов. Вона була представлена в образах декількох міфологічних істот. Перш за все це Афродіта і Ерос. Афродіта – богиня любові і краси. Їй підпорядковане майже все живе. Вона навіть зводить богів з жінками, а богинь з чоловіками [5, с. 120].

Мав свій міфологічний образ і Ерос. Ерос – син Гермеса й Артеміди. Гесіод пише, що Ерос належить до найстаршого покоління богів. Ерос панує як над природою, так і над світом людей і богів, керуючи їхніми серцями й волею. Його вважали за благодійного бога весни, який запліднює землю і творить нове життя.

Ерос – головним чином статева любов. Звідси походить поняття «еротіке» – мистецтво любові. Є ще таке поняття як «філія». Такій любові надається більше значення ніж еросу. Є такі види «філії» як любов до батька, любов до матері, любов до дітей, братів і сестер, до своїх товаришів, до Батьківщини і т.д. Відомо, що серед видів «філії» була і любов до пізнання. І тут ми знаходимо перехід до філософії. Це «філологія» – любов до вчення, бесіди, знання, і нарешті «філософія» – любов до знання, допитливість, любов до мудрості, а філософ постає як вчений, любитель мудрості [4, с. 54]. Філософія, виникнувши з міфологічного світогляду, під впливом спеціального знання (логосу)

все ж змогла до кінця викоринити антропоморфізм. Тому і залишаються міфологічними образи любові, перш за все Афродіти, Ероса, Філії. Образ Ероса був осмислений в діалозі Платона «Бенкет». Що стосується твору «Бенкет», Платон використовує в ньому принаймні одну дуже важливу можливість, а саме тлумачить ідею речі як межа її становлення. Платон наділив вічне прагнення речі до її межі, а саме відніс її до області любовних відносин: любов адже теж є вічне прагнення і теж має завжди визначену мету, хоча і досягає її досить рідко і ненадовго.

Ерос – це найбільший бог, яким люди і боги захоплювалися з багатьох причин. Платон звеличує його і описує як найважливішого бога: «...Здається, що люди ніяк не можуть второпати, якою є сила Ероса. Якби второпали, то вибудовували б йому величні храми й вівтарі, приносили б найщедріші жертви, а попри те, як бачимо нині, – нічого такого люди не роблять, а мали б робити. Бо немає такого бога, який аж так любив би людей, як Ерос. Він допомагає людям виліковувати їхні недуги, зцілення від яких було б для людського роду чи не найбільшим щастям». А доказом цього служить відсутність у нього батьків. Земля й Ерос народилися після Хаосу, тобто суще і любов нероздільні і є найдавнішими категоріями [7, с.146].

Дійсно, в Еросі закладений вищий початок, але є також і нижчий. Міфологія підказувала, що вище є щось просторово вище, тобто небесне; а традиційне для античного світу навчання про перевагу чоловічого початку над жіночим підказувало, що вище – це обов'язково чоловіче. Отже, вищий Ерос – це любов між чоловіками. Отже, небесна любов – любов до чоловіка, яка є прекраснішою і розумнішою за жіночу. Закоханим же усе дозволено, але тільки в сфері душі і розуму, безкорисливо, заради мудрості і досконалості, а не заради тіла. Тому одностатева любов (як зазначено в діалозі) є більш духовною.

Ерос з характерними для нього протилежностями одержував уже космічне значення. Говориться, що Ерос є не тільки в людині, але і у всій природі, у всьому бутті. Ерос є споконвічна світова цілісність, що кличе до єднання люблячі пари на основі їх нездоланного взаємного потяга і шукання загальної і блаженної безтурботності [8, с. 309].

Варто відмітити, що даний діалог Платона включає в себе міфи, які по-різному тлумачать Ерос. Ці міфи розглядають такі оратори, як Агафон, Ериксимах, Павсаній, Сократ тощо. Агафон

на відміну від інших ораторів перелічує окремі конкретні істотні властивості Ероса: красу, вічну молодість, ніжність, гнучкість тіла, досконалість, невизнання їм ніякого насильства, справедливості, розважливості і хоробрості, мудрість як у мистецтвах, так і в породженні всього живого, у всіх мистецтвах і ремеслах і в упорядкуванні всіх справ богів [7, с. 101, 117, 122].

Своє тлумачення Ероса виводить і Сократ. Ерос – це не просто якась «золота середина» між прекрасним і бридким, між мудрістю і нецтвом. Ерос – прагнення від гіршого стану на краще. «Ерос – це любов до прекрасного», а мудрість – одне з найпрекрасніших на світі благ, тому Ерос у зображенні Сократа – любитель мудрості, філософії.

Звідси випливає сама проста концепція: ціль Ероса – оволодіння благом, але не яким-небудь окремих, а всяким благом і вічне володіння їм. А тому що вічністю не можна опанувати відразу, можливо тільки опановувати нею поступово, тобто породжуючи замість себе інше. Отже, Ерос є любов до вічного, породження в красі заради безсмертя, до породження як тілесного, так і духовного, включаючи любов до поетичної творчості і суспільно-державного законодавства. Усе живе прагне породжувати, тому що воно смертне, а йому хочеться затвердити себе назавжди. Але Платон, звичайно, не може погодитися з таким простим й абстрактним висновком. Якщо любов завжди прагне породжувати, виходить, міркує він, існує вічність, заради втілення якої тільки й існують усі породження любові, фізичні і нефізичні. У цьому міркуванні знову наочно виступає онтологізм.

Помітним у діалозі Платона є і міф про створення чоловічого і жіночого начала. У міфі зазначено, що існував рід людей, який поєднував у собі обидва начала (чоловіче і жіноче). Страшні своєю могутністю й силою, вони мали великі задуми і насмілилися навіть зазіхнути на владу богів. І ось Зевс та інші боги почали радитися, що треба зробити з тими людьми. І Зевс вирішив розсікти їх навпіл, щоб стали вони слабшими. Коли людську природу було розділено таким способом на дві половини, кожна половина бажала собі поєднатися із втраченою – вони припадали одна до одної, обіймалися і, прагнучи зростись в одне, вмирили від голоду і неробства, бо одна без другої нічого не хотіла робити. Аналізуючи даний міф, можна переконатись в тому, чому відбувається такий потяг протилежних статей. Можна сказати, що саме цей потяг породив любов [7, с. 43].

У праці «Бенкет» Платон також оспівує любов як прояв прекрасного: «Ось яким шляхом треба йти в любові: або сам його проходиш, або іншому довіряєшся – і він тебе провадить. Почавши від прекрасних речей, треба повсякчас, ніби сходинками, підійматися вгору заради того прекрасного – від одного прекрасного тіла – до двох, від двох – до всіх прекрасних тіл, а від прекрасних тіл – до прекрасних звичаїв, від прекрасних звичаїв – до прекрасних наук, а від прекрасних наук – треба зробити останній крок до того знання, що є знанням не чогось іншого, лише знанням того самого прекрасного. І все заради того, щоб пізнати вже в самому кінці шляху те, що є прекрасне» [7, с. 370].

Щодо Арістотеля, то він говорить про любов-філію, яка ґрунтується на взаємності, довірі, піклуванні, прагненні до досконалості. Порівнюючи Платона і Арістотеля варто відмітити, що любов за Платоном – це відносини нерівних, тобто одностатєва любов. В свою чергу Арістотель наголошує на дружелюбності (а закоханість означає, як він вважав, надмірну дружбу), яка проявляється в зрівненості. Платон говорить про чоловічу любов, коли Арістотель, говорячи про дружелюбність, також мав на увазі відносини між чоловіками. Отже, завдяки даним характеристикам любов можна виділити як почуття, яке наближає люблячого до об'єкта любові, по-друге, змушує люблячого жертвувати собою заради того, кого він любить.

Тему дружби Арістотель висвітлює в своїй праці «Нікомахова етика». Дружбу Арістотель ставить вище справедливості. Він розглядає три види дружби, які відрізняються по тому, заради чого люди бажають один одному благ: одні – заради свого блага, інші – заради задоволення, і ті, які дружать заради користі. Головна ознака дружби – насолода взаємним спілкуванням. Цікавим є роздум про однодумство як ознака дружнього відношення. Це не схожість поглядів, не згода, тому що це не відноситься до дружби. Однодумство заключається у тому, що відноситься до вчинків [1, с. 9].

Арістотель розмірковує над питанням: «Кому віддавати належне у дружбі в першу чергу – самому собі чи комусь іншому?» Тому у праці «Нікомахова етика» він тлумачить таке поняття як «самозакоханість». Він розглядає дане поняття як негативне явище і розуміє під ним надмірне прагнення до почестей, тілесного задоволення. Якщо людина піклується про свою духовну красу, ніхто не засудить її, не назве «самолюбом».

Арістотель вважав, що друзів не може бути багато. У всьому треба мати міру. Чим більше друзів, вважає мислитель, тим важче платити послугою за послугу.

Філософ розглядав любов і в інших працях: «Метафізика», «Велика етика» тощо. Отже, любов за Арістотелем має онтологічний та етичний сенс. В першому значенні любов виявляється в космічному рухові Всесвіту. Любов як природна складова людських стосунків належить до пристрасної частини душі. Якщо вона не підкоряється розуму, нормам культури, то це веде до розбещеності, до надлишків у задоволеннях, або до страждань від їх недостатності. Тому людині необхідно бути розважливою, дотримуватися міри та «золотої середини» [2, с. 247]. Любов в її духовному вимірі реалізується в дружбі. «Дружба – це дія, і у неї немає іншої мети, крім дії-любові, але тільки вона одна» [3, с. 146]. Торкаючись родинних стосунків, філософ підкреслює, що у батьків почуття любові до своїх дітей завжди більше, ніж у дітей до батьків, тому що це – їх створіння, з якими пов'язані і спогади, і надії на майбутнє. Взагалі, всі істоти завжди є схильними до того, що вони самі створили. Такими були розмірковування з цього приводу у Арістотеля.

Повертаючись до філософії, варто відмітити, що Ерос – не просто якась «золота середина» між прекрасним і неуттвом. Ерос – прагнення від гіршого стану до кращого. Ерос – любов до прекрасного, а мудрість – одне з найпрекрасніших на світі благ, тому Ерос у зображенні Платона і Сократа – любитель мудрості, філософії. Так Платон пояснює вищий термін «філософія», введений в обіг Піфагором (VI ст. до н. е.), який виходив з того, що людям доступно тільки прагнення до мудрості, але не сама мудрість. У Сократа і Платона Ерос – надприродна істота. Далі Сократ доводить, що любов до прекрасного – це любов до свого блага, любов до вічного володіння цим благом, любов до безсмертя. Та частка безсмертя, яку дали людям безсмертні боги, – здатність до творчості (все, що викликає перехід з небуття до буття), до народження (частка безсмертя і вічності, яка властива смертній істоті). Однак прагнення до прекрасного має вищий сенс. Це прагнення до ідеального, небесного. Ерос тут вже не просто посередник між богами та людьми, а посередник між фізичним та ідеальним світами, саме прагнення до прекрасного як такого, до ідеї прекрасного. Звичайна істота любить прекрасні речі, прекрасні тіла. А філософ любить прекрасне саме по собі. Воно чисте, прозоре, божественне, єдиноподібне. Побачивши хоч раз таке прекрасне,

людина не може вже жити колишнім жалюгідним життям. Така людина буде творити добрі справи, істину.

Сократ прагне запевнити інших, що в прагненні людської природи до такого спадку у неї не знайдеться кращого помічника ніж, Ерос. Тому він стверджує, що всі повинні шанувати Ероса. Такий образ Ероса осмислений у філософській системі Платона. Платонівське розуміння «еросу» – це трансценденція (вихід) людини за межі матеріального світу, руху до божественного джерела буття. Функція любові – зачаклувати, міфологізувати світ, внести ірраціональний вимір в людське буття [7, с. 5].

Темі любові присвячений і діалог Платона «Федр». У ньому, правда, немає такої складної діалектики, як в «Бенкеті», зате тут розкриваються деякі нові сторони кохання, про які не говориться в «Бенкеті».

У творі «Федр» Платон прославляє божественне натхнення, або «манію». Щоб розкрити природу цієї божественної сили, він вдається до порівняння душі з колісницею, запряженою двома кіньми, добрим і злим, що тягнуть душу в різні боки. Душі людей, які прагнуть увись для споглядання істини, злітають на крилах, а ті душі, які не здатні підійматися вгору, опускають свої крила і падають на землю [9, с. 246]. Душа, яка пам'ятає про прекрасні форми, споглядаючи у світі божественних істин, сходить до того, що в неї народжуються крила і це викликає в неї надзвичайну насолоду. «Вона шаленіє і від несамовитості не може спати ні вночі, ні вдень і залишається на одному місці. При відчутті туги вона біжить туди, де очікує побачити володаря краси» [9, с. 251]. Так народжується Ерос, який викликає в душах шаленство, екстаз і почуття блаженства.

В цілому діалоги «Бенкет» і «Федр», належать приблизно до одного і того ж часу, і чудово доповнюють один одного, а також дають чітке і повне уявлення про платонівське філософське трактування любові.

По-іншому осмислював поняття любові давньогрецький філософ Епікур. Як прихильник насолоди він ототожнював це поняття з любов'ю. Епікуреїзм ніколи не був філософією чистого гедонізму, але для нього чуттєві задоволення були основою і метою людського життя і були невіддільні від вищого блага. У своєму творі «Про кінцеву мету» Епікур говорить: «Не знаю, що й розуміти під добром як не насолоду від куштування любові, від того, що чуєш, і від краси, яку бачиш» [6, с. 232].

Таким чином, Епікур висуває три типи задоволення: задоволення від їжі, від любові і задоволення зору і слуху, причому, як ми бачимо, любов займає опосередковане положення між занадто тілесними задоволеннями, тобто від їжі і досить одухотвореними задоволеннями, такими як споглядання краси.

Але задоволення самі по собі не були кінцевою метою для Епікура. Ці задоволення мають цінність, коли вони звільняють нас від страждання, призводять до душевного спокою.

Очевидно, Епікур не відносив любов до задовольень, які приносять душевний спокій. Він говорить: «Я дізнався, що в тебе досить сильне жадання плоті до любовних насолод. Коли ти не порушуєш законів, не засмучуєш нікого з близьких, не вагаєшся добрих звичаїв, задовольняєш свої бажання як хочеш. Однак неможливо не вступати в зіткнення з яким-небудь з вищевказаних явищ: всі любовні насолоди ніколи не приносять користі; досить того, що вони не приносять шкоди» [6, с. 250].

Як ми бачимо, любов зводиться в Епікура до чуттєвих задовольень, які не потрібні, але мають право на існування, якщо вони не приносять шкоди. Він ділив насолоди на три типи: природні і необхідні, природні, але не необхідні, і, нарешті, не природні і не необхідні. У цій класифікації любов відноситься до насолод другого типу: задоволення, з нею пов'язані, природні, але вони не потрібні. Тому найкраще уникати любовних пристрастей або, у всякому разі, дотримуватися в них помірності.

За всіма видами любові: до батьків, до дітей, до жінки, до чоловіка, до Вітчизни, до праці і т. д. повинна стояти вища любов – любов до світу вічних і незмінних ідей, до вищого світу добра як такого, краси як такої, істини.

Слід зазначити, що багато філософів, психологів, вчених вважають, що в античності кохання не було, а був лише тілесний ерос, тобто просто статевий потяг. Навряд чи ця аксіома є вірною. Так як у найдавніших міфах Греції дійсно надається перевага коханням як такому, а багато століть тому, з'явилися навіть теорії духовної любові – Сократа, Платона, Арістотеля. У світі богині кохання Афродіти було багато богів – покровителів кохання. Кожен з них уособлював початок і кінець любові. Ерос – пристрасна, божевільна любов. Давні греки так і говорили «еротоманія» – божевільна, або безглузда любов. Було також дієслово «ереоманео» – бути божевільним від кохання. Все ж таки в Давній Греції любов цінувалась високо. Вона мала досить по-

зитивний моральний зміст. Саме тому людям, які бажають прожити своє життя бездоганно, слід керуватися любов'ю.

Список використаних джерел та літератури:

1. Аристотель. Большая этика / Аристотель. – М.: Мысль, 1983. – 347 с.
2. Аристотель. Метафизика / Аристотель. – М.: Мысль, 1976. – 552 с.
3. Аристотель. Никомахова этика / Аристотель. [Собрание в 4-х тт]. – М.: Мысль, 1983. – 146 с.
4. А. Рубенис. Сущность любви / А. Рубенис – М.: Политиздат, 1989. – 204 с.
5. Арцишевський Р. А. Світ і людина / Р. А. Арцишевський. – К.: ВТФ «Перун», 1997. – 440 с.
6. Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов / Лаэртский Диоген. – М.: Мысль, 1979. – 398 с.
7. Платон. Бенкет / Платон – М.: Мысль, 1993. – 256 с.
8. Платон. Государство / Платон. [Собр. соч. в 4-х тт]. – М.: Мысль, 1994. – 570 с.
9. Платон. Федр / Платон. – М.: Прогресс, 1989. – 392 с.
10. Соковня И. И. Бессонница в ожидании любви / И. И. Соковня – М.: Просвещение, 1992. – 175 с.